

Wincenty Urban

Działalność Sekcji Historii Kościoła w latach 1964-1977

Studia Theologica Varsaviensia 16/1, 221-226

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WINCENTY URBAN

DZIAŁALNOŚĆ SEKCJI HISTORII KOŚCIOŁA W LATACH 1964—1977 *

Treść: I. Organizacja sekcji; II. Udział w kongresach teologów polskich; III. Własne zjazdy sekcji; IV. Działalność naukowo-wydawnicza.

I. ORGANIZACJA SEKCJI

W 1958 r. na zjeździe teologów polskich w Lublinie powstały sekcje wykładowców poszczególnych przedmiotów. Rozpoczęła wtedy m. in. działalność sekcja historii Kościoła, której pierwszym przewodniczącym został ks. bp Cz. Falkowski.

W czasie zjazdu sekcyjnego historyków w Lublinie 24 VI 1964 r. został wybrany nowy zarząd, w skład którego wszedł wówczas jako przewodniczący ks. bp W. Urban z Wrocławia, wiceprzewodniczący ks. prał. dr S. Hain z Poznania i ks. prof. dr H. Wyczawski z ATK oraz jako sekretarz ks. prof. dr B. Kumor z KUL. Ponieważ na zjeździe powstał projekt opracowania podręcznika do historii Kościoła, źródłowo-paleograficznego, dlatego do zarządu dokooptowano jeszcze ks. prof. dr H. Rybusa i ks. prał. J. Atamana. Jako najbliższe zadania wytyczono wówczas przygotowanie udziału profesorów seminariów duchownych diecezjalnych i zakonnych w kongresie teologów polskich, jaki miał się odbyć na KUL w 1965 r. oraz podręcznika pt. *Zarys początkowych dziejów Kościoła w Polsce*.

W czasie zjazdu sekcji w Opolu w 1967 r. został wybrany zarząd w dotychczasowym składzie. Podobnie postąpiono w czasie zjazdu w Olsztynie w 1970 r. W Częstochowie w 1973 r. wybrano zarząd w składzie: ks. bp W. Urban, ks. H. Wyczawski, ks. prał. B. Przybyszewski i ks. B. Kumor. Ten sam zarząd zaakceptowano na zjeździe w Pieniężnie w 1976 r.

Sekcja organizowała co roku zjazdy czyli seminaria naukowe, zwane początkowo dniami skupienia. W omawianym okresie zjazdy takie odbyły się kolejno: w Lublinie, we Wrocławiu, w Poznaniu, w Opolu w Katowicach-Panewnikach, w Łodzi, w Olsztynie, w Tarnowie, na Górze św. Anny, w Częstochowie, w Niepokalanowie, w Przemyślu, w Pieniężnie, w Sandomierzu. Ogólnie na 14 zjazdów, 10 z nich odbyło się w seminariach diecezjalnych, a 4 w zakonnych. W każdym ośrodku członkowie sekcji spotykali się z ogromną życzliwością i gościnnością księży biskupów ordynariuszy oraz przełożonych seminaryjnych i zakonnych.

W 1970 r. ogłoszony został *Regulamin dla Sekcji specjalistycznych profesorów Wyższych Uczelni Teologicznych w Polsce*, który ustalił, że władzą zwierzchnią sekcji jest Komisja Studiów i Seminariów Episkopatu Polskiego; sprawy naukowe podlegają podkomisji studiów, sprawy zaś dydaktyczne — podkomisji seminariów. Na czele sekcji stoi zarząd wybierany na zwyczajnym posiedzeniu sekcji na okres trzech lat. Udział profesorów w pracach sekcji jest obowiązkowy. Zadaniem sekcji jest organizowanie dorocznych spotkań członków sekcji w celu omawiania spraw naukowych i dydaktycznych danej specjalizacji, przygotowywanie i doskonalenie programów nauczania, współpraca w organizowaniu i udział w kongresach teologów polskich, inicjowanie oraz współpraca naukowa i popularyzacyjna członków sekcji. Zgodnie z życzeniem Komisji Studiów i Seminariów, wyrażonym w piśmie z dn. 17 IV 1967 r., podpisanym przez ks. bp L. Kaczmarska, aby spotkania sekcji historycznej nie odbywały się „nigdy w drugiej połowie września”, zebrania i seminaria naukowe sekcji historycznej mają miejsce zawsze w pierwszym tygodniu po Wielkanocy.

II. UDZIAŁ W KONGRESACH TEOLOGÓW POLSKICH

W minionym okresie sprawozdawczym miały miejsce trzy kongresy teologów polskich, tj. w Lublinie w 1966 i 1971 r. oraz w Mogile w 1976 r., w których uczestniczyli również członkowie sekcji historycznej. Na kongresie w 1966 r. wygłosił prelekcję ks. prof. St. Librowski pt. *Zadania polskich historyków i archiwistów kościelnych w nadchodzącym tysiącleciu* oraz ks. prał. St. Hain pt. *Dydaktyka nauki historii Kościoła w nowym tysiącleciu*. W czasie kongresu w 1971 r. wygłoszono na sekcji następujące wykłady: ks. bp J. Obłak, *Badania Kopernikańskie* (autor przedstawił wyniki własnych badań nad nieznanym rękopisem Mikołaja Kopernika; na ten sam temat mówił także na plenum kongresu); ks. prof. J. Wolny, *Z problematyki kaznodziejstwa średniowiecznego*; ks. bp W. Urban, *Z dziejów duszpasterstwa w archidiecezji wrocławskiej w czasach nowożytnych do XIX wieku*; ks. doc. M. Banaszak, *Poselstwa obediencyjne w XVI wieku i ich znaczenie*; ks. doc. Z. Zieliński, *Postulaty rządu pruskiego wobec arcybp. gnieźnieńskiego i poznańskiego w momencie wyboru Mieczysława Ledóchowskiego w 1865 r.*; ks. prof. B. Kumor, *Wykład historii Kościoła w nowym Ratio Studiorum*; ks. prof. M. Rechowicz, *Plan dziejów teologii w Polsce oraz Potrzeba podręcznika historii Kościoła powszechnego*; ks. J. Pater, *Moralność społeczeństwa polskiego na przełomie XVI i XVII wieku w świetle kazań o. Fabiana Birkowskiego*; ks. J. Mańdziuk, *Biblioteka parafialna przy kolegiacie św. Jakuba w Nysie na Opolszczyźnie*.

W czasie kongresu w 1976 r. członkowie sekcji historycznej przedstawili następujące referaty: ks. bp W. Urban, *Biblioteka Kanonika Jerzego Wawrzyńca Budaëusa a Lohr*; ks. A. Baciński, *Praca charytatywna misjonarzy w Polsce 1651—1939*; ks. B. Kumor, *Obsada biskupstwa krakowskiego 1850—1914*; ks. J. Swastek, *Duchowość św. Brygidy*; ks. J. Dębski, *Mecenaty artystyczne w historii biskupstwa wrocławskiego*; ks. J. Pater, *O prymacie papieskim w nauce Abrahama Bzowskiego*; ks. J. Mańdziuk, *O bibliotece parafialnej przy kościele św. Jakuba w Nysie*.

III. WŁASNE ZJAZDY SEKCJI

Na zjeździe w 1964 r. ustalono tematykę prac na okres najbliższych trzech lat. Na 1965 r. wyznaczono temat *Ut omnes unum sint*, tj. wkład Kościoła w Polsce w dzieło zjednoczenia, na 1966 r. w związku z polskim millennium miano opracować *Docete omnes gentes*, a na 1967 r. pozostawiono tematykę do wyboru poszczególnym prelegentom, zgodnie z ich własnymi zainteresowaniami naukowymi. Brano też pod uwagę rocznice lub wydarzenia w dziejach Kościoła w Polsce. Do takich wydarzeń należało np. 20-lecie Ziem Zachodnich i Północnych Polski, 700-lecie kanonizacji św. Jadwigi, 150-lecie seminarium duchownego w Tarnowie, 300-lecie śmierci ks. Augusta Kordeckiego, 600-lecie diecezji przemyskiej.

Zjazdy rozpoczynano uroczystą Mszą św., koncelebrowaną z uczestnikami zazwyczaj pod przewodnictwem miejscowego biskupa, który wygłaszał aktualną homilię. Na Jasnej Górze i w Niepokalanowie homilie głosił ks. bp W. Urban.

Zjazd we Wrocławiu (21—22 IV 1965 r.) poświęcony tematyce *Ut omnes unum sint* obejmował następujące wykłady: ks. J. Koceniak, *Kościół polski a unia księcia Daniela Ruskiego*; ks. K. Dola, *Próby unii kościelnej Jagiełły i metropolity Grzegorza Camblaka*; ks. J. Ataman, *Unia florencka w monarchii Jagiellonów*; ks. bp W. Urban, *Geneza unii brzeskiej i udział w niej Kościoła polskiego*; ks. K. Starniecki, *Kościół łaciński w Polsce wobec unii brzeskiej w XVII i XVIII wieku*; ks. Z. Obertyński, *Unie Ormian polskich*; ks. Z. Starnawski, *Kościół łaciński wobec unii kościelnej na ziemiach zabranych i Chełmszczyźnie*; ks. E. Piszcz, *Stosunki między protestantami i katolikami w Polsce w okresie przedrozbiorowym*.

W roku milenijnym 1966 zjazd odbyty w Poznaniu pod ogólnym hasłem *Docete omnes gentes* zajął się problemem chrystianizacji krajów europejskich, w której Polska odegrała większą lub mniejszą rolę. Wygłoszono wówczas prelekcje: ks. G. P. Klapuch, *Wpływ Polski na chrystianizację Skandynawii i Węgier*; ks. K. Dola, *Chryścianizacja Jadrzyńców i udział w niej Kościoła polskiego*; ks. T. Zebrowski, *Chryścianizacja Litwy*; ks. Z. Starnawski, *Akcja frankistowska w Polsce*; ks. A. Schletz, *Misja polska w Chinach*; ks. K. Drzymała, *Misja polska w Rodezji*; o. C. Baran, *Misja polska na Sachalinie i w Japonii*; ks. Z. Kaczmarek, *Rola Polonii zagranicznej w misjach*.

Miejscem zjazdu w 1967 r. było Opole. Uwzględniono wówczas 700-lecie kanonizacji św. Jadwigi Śląskiej oraz przedstawiono następujące referaty: ks. K. Dola, *Na 700-lecie kanonizacji św. Jadwigi 1267—1967*; ks. H. Wyczawski, *Z aktualnych zagadnień metodologii kościelno-historycznej*; ks. B. Kumor, *O nową formę podręcznika historii Kościoła*; ks. bp J. Obłak, *Działalność kulturalna biskupów warmińskich*; ks. Z. Starnawski, *O Skardze jako historyku*; ks. M. Banaszak, *Początki seminariów w Polsce*; ks. D. Wojtyńska, *Polacy na soborze trydenckim*; ks. T. Śliwa, *Rozwój protestanckiej reformacji w diecezji przemyskiej w XVI wieku*; s. M. Trzecińska, *Księża polscy w Tuncie po powstaniu styczniowym*; ks. L. Piechnik, *Co jezuita wnieśli nowego na polu szkolnictwa w Polsce w XVI wieku*.

W 1968 r. sekcja historyczna zebrała się w Katowicach — Panewnikach. Wysłuchano następujących wykładów: ks. H. Wyczawski,

Jeszcze z zagadnień metodycznych kościelno-historycznych; ks. G. Klapuch, *Wpływ przemian gospodarczych w czasach nowożytnych na życie religijne i moralne ludności Górnego Śląska*; ks. K. Gabryel, *Piotr Tomicki jako biskup — duszpasterz*; ks. A. Romańczuk, *Geneza i początki diecezji wigierskiej*; ks. A. Baciński, *Sprawa parafii personalnych w diecezji gdańskiej*; ks. H. Rybus, *Prymas Maciej Drzewicki*; o. P. Kielar, *Problem studium generalnego dominikanów w Krakowie*; ks. W. Jańczak, *Na 400-lecie śmierci św. Stanisława Kostki 1568—1968*; ks. A. Szorc, „*Relatio status*” biskupów warmińskich w XVII i XVIII w. do Rzymu o stanie diecezji; o. M. Brudzisz, *Początki reformy programu nauczania w seminariach duchownych po ustanowieniu Komisji Edukacji Narodowej*; ks. S. Hain, *Powstanie biskupstwa poznańskiego*.

W czasie zjazdu w Panewnikach postulowano konieczność koordynacji prac historycznych, stworzenia centralnego ośrodka badań kościelno-historycznych, wyszukiwania odpowiednich kandydatów i kierowania ich na studia specjalistyczne. Do uczestników zjazdu przysłał ks. Stefan kard. Wyszyński specjalne pismo z dn. 22 IV 1968 r., w którym podkreślił, że „zagłębianie się w naszą przeszłość kościelną w Polsce i przekazywanie wiedzy o niej ma doniosłe znaczenie dla formacji przyszłych pokoleń Ludu Bożego”.

W 1969 r. historycy kościoła zgromadzili się w seminarium duchownym w Łodzi. Tematyka zjazdu poświęcona była sprawom życia kościelno-religijnego w Polsce w latach 1918—1945 ze szczególnym uwzględnieniem losów Kościoła katolickiego w czasie okupacji. Wygłoszono referaty: ks. B. Kumor, *Organizacja Kościoła w Polsce 1918—1925*; ks. S. Bońkowski, *Kościół w Polsce wobec kwestii robotniczej 1918—1939*; ks. E. Piszcz, *Protestantyzm polski 1920—1939*; ks. Z. Śmigiel, *Kościół katolicki na terenach wcielonych do Rzeszy 1939—1945*; ks. bp W. Urban, *Kościół w metropolii lwowskiej podczas okupacji*; ks. M. Paszkiewicz, *Metropolia wileńska w latach okupacji*; ks. H. Wyczawski, *Sprawa tzw. neonii w okresie międzywojennym (obrzędki bizantyjskiego)*; ks. T. Śliwa, *Kościół unicki w Polsce 1918—1939*; ks. T. Tataruj, *Kościół prawosławny autokefaliczny w Polsce 1920—1939*. Ponadto w związku z *accomodata renovatio* programu wykładów seminaryjnych zebrano od profesorów i wykładowców historii Kościoła uwagi i wypowiedzi na ten temat.

Dla uczczenia XXV-lecia polskiej organizacji kościelnej w diecezji warmińskiej odbyto zjazd w 1970 r. w Olsztynie, gdzie korzystano z gościnności ks. bp. J. Drzazgi. Tematyka wykładów dotyczyła dziejów Kościoła katolickiego w Polsce w okresie niewoli, zwłaszcza roli duchowieństwa w czasie powstań narodowych: ks. M. Zahajkiewicz, *Kościół w zaborze austriackim wobec powstania narodowego i rzezi galicyjskiej 1846 r.*; ks. J. Wysocki, *Hierarchia Kościoła polskiego wobec powstania listopadowego*; o. J. Mazurek, *Udział zakonów w powstaniach narodowych 1830 i 1863 r.*; ks. A. Szorc, *Duchowieństwo parafialne wobec powstania narodowego 1830 i 1863 r.*; ks. Z. Zieliński, *Duchowieństwo wielkopolskie wobec powstania narodowego 1848 r.*; ks. F. Stopniak, *Grób św. Piotra*.

W 1971 r. obrady sekcji odbyły się w seminarium duchownym w Tarnowie obejmując następujący program: ks. bp J. Obłąk, *Formacja intelektualna i duchowa duchowieństwa w średniowieczu*; ks. L. Piechnik, *Seminaria diecezjalne w Polsce przedrozbiorowej prowadzone przez jezuitów*; ks. B. Kumor, *Seminaria diecezjalne*

w XIX w. na ziemiach polskich; ks. J. Swastek, *Wyższe studia teologiczne w okresie niewoli narodowej na ziemiach polskich*; ks. bp M. Rechowicz, *Ruch teologiczny w Polsce w okresie międzywojennym 1918—1939*; ks. R. Banach, *Początki seminarium duchownego w Tarnowie*; ks. J. Dukala, *Formacja duchowa w seminariach prowadzonych przez księży misjonarzy*; ks. M. Brudzisz, *Seminaria prowadzone przez bartoszków*.

W 1972 r. spotkanie członków sekcji miało miejsce na Górze św. Anny. Omówiono następujące tematy: ks. E. Piszczyk, *Stolica Apostolska wobec pierwszego rozbioru Polski*; ks. K. Gabryel, *Nuncjatura polska i jej działalność polityczna w okresie pierwszego rozbioru Polski*; ks. T. Łaś, *Działalność polityczno-kościelna nuncjatury polskiej w okresie drugiego i trzeciego rozbioru Polski*; ks. A. Baciński, *Początki diecezji gdańskiej*; ks. W. Jemielity, *Działalność polityczna episkopatu polskiego w okresie rozbiorów*; ks. A. Nowak, *Postawa episkopatu polskiego wobec władz zaborczych*.

Z okazji 300-lecia śmierci ks. A. Kordeckiego zjazd w 1973 r. odbył się na Jasnej Górze w Częstochowie. Przedstawiono referaty: o. H. Czerwień, *Obrona Częstochowy w świetle ostatnich badań*; ks. J. Korewa, *Konfederacja warszawska*; ks. A. Szorc, *Kardynał Stanisław Hozjusz i odnowa potrydencka na Warmii*; ks. J. Kracik, *Duszpasterstwo parafialne w diecezji krakowskiej w dobie saskiej*; ks. W. Jemielity, *Utrzymanie duchowieństwa w XIX w. w Królestwie Polskim*; ks. J. Pawlik, *Motywy deglomeracji w sieci parafialnej górnośląskiego okręgu przemysłowego na przełomie XIX i XX w.*; ks. J. Swastek, *Św. Brygida i początki rozwoju zakonu brygidek i brygitów w Polsce i Szwecji*; ks. M. Paszkiewicz, *Chryścianizacja Pomorza przez biskupa Bernarda i św. Ottona z Bambergu*; ks. F. Stopniak, *Udział Kościoła polskiego w walce z okupantem niemieckim w II wojnie światowej*; ks. A. Baciński, *Martyrologium kapłanów polskiej prowincji księży misjonarzy w latach 1939—1945*. Ks. Karol kard. Wojtyła przesłał w liście z dn. 27 IV 1973 r. specjalne słowa podziękowania „za podejmowanie coraz to nowych prac w dziedzinie badań przeszłości Kościoła katolickiego w Polsce”.

W 1974 r. zjazd miał miejsce w klasztorze oo. franciszkanów w Niepokalanowie. Zajęto się tematyką zakonną: o. P. Szczaniecki, *Stan badań nad dziejami benedyktynów w Polsce*; o. J. Spiesz, *Stan badań nad dziejami dominikanów w Polsce*; o. C. Baran, *Stan badań nad dziejami franciszkanów konwentualnych w Polsce*; o. J. Zbudniewek, *Stan badań nad dziejami paulinów w Polsce*; o. J. Mazurek, *Stan badań nad dziejami bernardynów w Polsce*; ks. J. Korewa, *Stan badań nad dziejami jezuitów w Polsce*; o. J. Buba, *Stan badań nad dziejami pijarów w Polsce*; ks. A. Baciński, *Stan badań nad dziejami księży misjonarzy w Polsce*.

W jubileuszowym roku 600-lecia diecezji przemyskiej (1375—1975) zebrano się w seminarium duchownym w Przemyślu. Wysłuchano następujących referatów: ks. H. Wyczawski, *Początki diecezji przemyskiej*; ks. A. Weiss, *Misje łacińskie na Rusi do XIV w.*; ks. B. Kumor, *Organizacja terytorialna diecezji przemyskiej w latach 1772—1850*; ks. F. Stopniak, *Kościół a sprawa społeczna w diecezji przemyskiej na przełomie XIX i XX w.*; ks. J. Korewa, *Biskup Walenty Herburt a fundacja kolegium jezuitów w Jarostawiu*; ks. J. Ataman, *Diecezja przemyska w XX w. (od pierwszej wojny światowej)*;

o. D. Synowiec, *Zycie religijno-moralne w diecezji przemyskiej w XVII i XVIII w.*; ks. T. Śliwa, *Udział diecezji przemyskiej w ruchu umysłowym Kościoła na ziemiach polskich (Galicja)*; ks. H. D. Wojtyśka, *Rzym wobec sprawy Orzechowskiego*; ks. bp W. Urban, *Krzywda księdza arcybiskupa Józefa Webera*.

W 1976 r. sekcja odbyła swój zjazd w Pieniężnie w seminarium duchownym księży werbistów. Program wypełniły następujące wykłady: ks. Z. Zieliński, *Organizacja i cele seminarium naukowego w seminariach duchownych*; ks. M. Banaszak, *Praca magisterska — jej cele i charakter*; ks. bp J. Obłak, *100-lecie objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie*; o. A. Weiss, *Warunki kościelne i państwowe na uczelniach teologicznych w Polsce do uzyskania magisterium*; ks. D. Olszewski, *Tematyka prac magisterskich*; ks. K. Dola, *Praca seminaryjna — tematyka i zakres*; ks. E. Piszcz, *Najnowsze prace (po 1945 r.) na temat techniki pracy naukowej*; ks. F. Stopniak — ks. Z. Zieliński, *Metoda badań społecznych Kościoła*; ks. J. Arlik, *Działalność misyjna polskich werbistów*; tenże, *Zgromadzenie Słowa Bożego księży werbistów i jego cele oraz dzieje ze szczególniejszym uwzględnieniem prowincji polskiej*; ks. A. Baciński, *Kardynał Dunajewski a zakony*.

W 1977 r. członkowie sekcji zebrali się w seminarium duchownym w Sandomierzu. Obszerniejsze sprawozdanie z tego seminarium zamieszczamy niżej.

IV. DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWO-WYDAWNICZA

W omawianym okresie przeprowadzili habilitacje z zakresu historii Kościoła: ks. M. Banaszak, ks. Z. Zieliński, ks. A. Baciński, ks. W. Jemielity, oraz ks. H. D. Wojtyśka.

Członkowie sekcji zamieszczali też swoje rozprawy naukowe, zwłaszcza w „Naszej Przeszłości” oraz w „Archiwach, Muzeach i Bibliotekach Kościelnych”. W związku z obchodami tysiąclecia chrztu Polski ks. bp W. Urban ogłosił drukiem w 1966 r. pracę pt. *Ostatni etap dziejów Kościoła w Polsce przed nowym tysiącleciem (1815—1965)*. W 1974 r. ukazała się *Historia Kościoła w Polsce* pod red. ks. B. Kumora i ks. Z. Obertyńskiego (tom 1 do 1764 r., cz. 1 i 2 do 1506 r.). W 1973 i 1976 r. ks. B. Kumor wydał trzy części *Historii Kościoła* (starożytność, wczesne średniowiecze i jego złoty okres). Ks. H. Wyczawski, opublikował w 1975 r. obszerną monografię pt. *Arcybiskup Zygmunt Szczepny Feliński 1822—1895*. Za wybitne osiągnięcie należy też uznać wydanie przez KUL w latach 1974—1976 *Dziejów teologii katolickiej w Polsce* pod red. ks. bp. M. Rechowicza.

Przedstawione sprawozdanie z działalności sekcji historii Kościoła obejmuje jedynie ważniejsze wydarzenia i osiągnięcia, pomijając szereg innych wysiłków czy inicjatyw.